

istakne one detalje koji su posve novi. Tako on neće ponoviti barokni polukružni nadvratnik, jer ga i ne radi u kameanu nego u novom materijalu, na primjer u podrumu, iako koherentnosti prostora ne bi škodilo da se ponovi stara forma. Ali to su samo zamjedbe a ne zamjerke. Više ih upućujem arhitektu konzervatoru u palači DVERCE, arhitektici *Biserki Šavora*, kojoj zahvaljujem na suradnji.

Donacijom *Klotilde Buratti* 1912. god. nekad privatna rezidencija postaje objekt javne namjene. Stubište koje je bilo orijentirano na primači prostor, a udaljeno od budoara i spavaće sobe, tj. privatnog dijela stana, logično je u sadašnjem postupku promjene organizacije prostora, koji u cjelini postaje reprezentativan, pomaknut, da bi se oslobodio pristup u sve prostorije. Da se ne bi taknula struktura baroknog objekta koji je potpuno sačuvan u organizmu spomenika, valjalo ga je postaviti ispred zgrade kako je to izveo i *K. Waidmann*, ali u drugi plan dvorišnog pročelja zadržati ga staklenom membranom kao najadekvatnijem rješenju *Waidmannovih* začelja kuća s poznatim velikim staklenim verandama.

Na kraju, činjenica je da ja osobno do današnjeg dana, iako pomno pratim radove u DVERCU, nisam kao član komisije vidjela projekt stubišta, a nadam se da će na tome inzistirati i ostali članovi KOMISIJE za praćenje radova, jer su oni također, kao i Regionalni Zavod, preuzeli dio odgovornosti, smatrajući da je neophodno izvesti novo stubište¹. Obaviještena sam da uređenje unutrašnjeg dvorišta programira dipl. inž. arh. *Sonja Flego*.

¹ Dipl. inž. arh. *Mladen Bošnjak* predao je dne. 10. II 1983. detaljne nacрте novog stubišta. Budući da je taj nacrt u skladu sa propozicijama i odobrenom idejnom projektu, ovo je rješenje prihvaćeno.

Biserka Šavora, dipl. inž. arh.

DOKUMENTACIJA O TOKU OBNOVE PALAČE DVERCE

Projekt program Skupštine grada Zagreba za obnovu palače »Dverce«, osim konstruktivnih zahvata na osnovi ekspertize Građevinskog instituta iz Zagreba, ističe potrebu za adaptacijom objekta. Tako će se bolje iskoristavati prostor u reprezentativne svrhe, a obnova interijera omogućit će optimalno korištenje većeg broja prostorija za svečana primanja Skupštine grada Zagreba.

Budući da je tijekom vremena (i upotrebom) došlo do znatnih oštećenja, zgradu je trebalo sanirati.

Povećani broj gostiju (20—200 ovisno o svečanosti) zahtijeva neke unutrašnje promjene organizacije prostora radi funkcionalnijeg povezivanja povećanog korištenja, sa zahtjevom da ostanu intaktni najkvalitetniji ansamblji 19. stoljeća, a također je potrebno minimalno proširivanje prostora za nove komunikacije.

Idejni projekt obnove potvrđuje ove promjene neophodnom sanacijom i boljom prezentacijom cjelovitog interijera maksimalno respektirajući identitet spomeničkog objekta.

Ekspertiza Građevinskog instituta izvršena je na konstruktivnim dijelovima zgrade. Utvrdila je da je objekt u pojedinim dijelovima u kritičnom stanju, naročito jugozapadni dio i cjelokupno istočno krilo gdje je zbog erozivnog djelovanja vlage nosivost zidova znatno smanjena, dok pukotine na lukovima i svodovima iznad podruma i prizemlja zahtijevaju seizmičku sanaciju objekta. Također je potrebno zamijeniti istrunule grednike stropova istočnog krila, dok se za drvene grednike nad salonima južnog i zapadnog krila, gdje su osim nezdrave građe i progibi bili veći od dopuštenih, morala naći mogućnost sanacije nosive konstrukcije novim elementima, ali tako da ostanu intaktni pogledi salona I. kata.

Zaključeno je da se konstruktivna sanacija objekta može izvršiti samo kontinuiranim istraživačkim radovima para-

lelno s tokom radova na izgradnji. Prema statičkom rješenju inž. *Bože Uršića* (Zavod za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu) iznad nivoa stropa I. kata izveli su se armirano betonski serklaži nad nosivim i veznim zidovima, a iznad stropova postavljena je konstrukcija od čeličnih »R« nosača, na koju su učvršćeni, odnosno obješeni, postojeći drveni grednici. Te delikatne radove izveo je Restoratorski zavod Hrvatske, dok građevinske radove u ostalim dijelovima objekta izvodi organizacija »Građevina« iz Zagreba.

Drugi idejni projekt inž. *Mladena Bošnjaka* (Zavod za arhitekturu i Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu), nakon konzultacija sa službom zaštite spomenika u toku kojih su definirani osnovni konzervatorski kriteriji i akceptirane primjedbe na prvi predloženi projekt, odobren je od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u listopadu 1980. godine sa slijedećim uvjetima:

- Respektira se u potpunosti vanjski gabarit objekta sa svim oblikovnim detaljima neorenesanskog pročelja 19. stoljeća, osim dogradnje za novi stubišni prostor koji se smješta između istaka glavnog ulaza unutar dvorišta i istočnog krila.
- Zadržava se postojeći glavni ulaz, no potrebno je povećati ga tako da se premjeste stube i formira stubište nastavno na prostor ulaza, koje će svojom visinom obuhvatiti dvije etaže, odnosno prizemlje i kat.
- Istočno krilo se zbog statičkih razloga u potpunosti obnavlja unutar svog gabarita, dok svi ostali dijelovi zadržavaju svoj autentični oblik i konstruktivni sistem.

Organizacija prostora bila bi:

- Uz glavni ulaz u prizemlju formira se garderoba, zatim blagovaonica i salon iz kojeg se ulazi u reprezentativne prostore podruma,
- U istočnom krilu organizira se kotlovnica centralnog grijanja.
- Garderoba osoblja i sanitarni čvor, te pomoćni ulaz i novo pomoćno stubište, i sanitarije za posjetioce.
- U zapadnom krilu smještena je telefonska centrala, ulaz za osoblje, manji pogon kuhinje, ofis i dizalo za posluživanje kata i podruma.
- U salonima I. kata, kao najreprezentativnijim prostorima, izvršit će se potrebni restoratorski radovi na obradi ploha, namještaja i posoblja, kako bi u potpunosti zadržali autentični izgled.
- Detaljni nacrti novog stubišta za I. kat nisu još definirani, njima će se prilaziti na galeriju I. kata, uz koju se u istočnom krilu formiraju dva nova salona.
- U podrum će voditi kamene stube koje će se prenijeti iz ulaznog prostora i tako uspostaviti reprezentativno povezivanje prizemlja sa salonom i blagovaonicom u podrumu.
- Otvaranjem podruma otkriva se i gradski bedem koji će biti prezentiran u izvornoj strukturi zida.
- Tavanski prostor osim manjeg spremišta i garderobe za osoblje nema posebnu namjenu kako bi zadržao svoju glavnu svrhu i oblik.
- Izvode se nove instalacije jake i slabe struje i novi sistem grijanja.

Stilske keramičke peći u salonima ostaju sastavni dio opreme interijera, premda neće biti u funkciji.

Radovi na realizaciji programa započeli su u ljetu 1981. godine. U toku radova — kao nadležna služba — bili smo prisiljeni inzistirati na promjenama projekta, jer su izvedbeni projekti u nekoliko odstupali od odobrenih.

Nastupili su i novi momenti u toku izvedbe, a to je otkriće novog podrumskog prostora na spoju glavne zgrade, odnosno južnog i zapadnog krila, koji je vjerojatno bio zadržan prilikom obnove u 19. st. Kota poda novootkrivenog prostora niža je za 140 cm u odnosu na podrum u funkciji. Konstrukcija svodova i lukova formira pod postojećeg prizemlja, a izvedena je iznad nivoa na kojem se mogu pratiti uporišta koja upućuju na visinu drvenog grednika odnosno

drvenog stropa starije faze. Iz prizemlja su vodile stube od opeke do kote uporišta drvenog greznika. Tlocrtna površina iznosi samo oko 16 m², a prozorski otvor koji je izvana bio obzidan kamenim soklom orijentiran je prema uličici Dverce.

Ovaj prostor bit će unutar tkiva objekta prezentiran u zatečenom stanju otkrivene strukture zida, a u njega će se ulaziti iz podruma ili dizanjem drvenog poklopca i stubama koje vode iz prizemlja.

Unutar blagovaonice podruma bit će prezentiran ponovno otkriveni bunar, koji se nalazio ispod betonske kape u podu.

Obnovom dobivamo doduše nove, reprezentativne prostore iz prostorija koje zbog svoje nekad sporedne funkcije nisu bile reprezentativno opremljene. Dok se tom intervencijom istovremeno otkriva slojevitost objekta, pojavljuje se osobito važno pitanje senzibiliteta u izboru materijala, obrade i izvedbe kako bi intima salonskog ugođaja ove stare gornjogradske zgrade ostala autentična.

Ivan Šarić

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA VRANICAVIJEVOJ POLJANI¹

Neposredni povod arheološkim istraživanjima na Vranicavijevoj poljani bio je program gradnje i interpolacije hotela u tom prostoru — 1969. godine. Trebala su ona pridonijeti definiranju konzervatorskih uvjeta za građenje u tom prostoru uz ispitivanje građevinskog stanja supstrukcija preostalih nakon rušenja zgrada, koje su se tu nalazile do 1941. godine.

Treba naglasiti da su to bila sondažna arheološka istraživanja ograničenog opsega i vremena, što je neposredno utjecalo na metodološki pristup iskopu, a posredno i na rezultate tih istraživanja, koji u prvom redu potcrtavaju potrebu provedbe sistematskih arheoloških istraživanja na cjelokupnoj površini parcele. Rezultati takvih arheoloških istraživanja predstavljali bi, bez sumnje, dalji doprinos poznavanju poleogeneze Gradeca. Treba to naglasiti, s obzirom na to da je to jedna od rijetkih slobodnih parcela, na kojoj je još moguće takva istraživanja provesti.

U toku sondažnih arheoloških istraživanja na toj parceli iskolčeno je ukupno 10 sondi različitih veličina, smještaja i orijentacije. Tražilo se prvenstveno istražiti one dijelove parcele koje je idejni projekt hotela svojom građevnom masom pokrivao a dispozicijom je u prostoru dolazio u dodir s ostacima srednjovjekovne graditeljske baštine: ostacima gradskog bedema, arhitektonskim spolijama ugrađenim u istočno pročelje zgrade Geofizičkog zavoda i kulom Lotrščakom. Zbog toga je najveći broj sondi, ukupno 6, iskolčeno uz ostatke gradskog bedema, i to dvije uz južno a četiri uz njegovo sjeverno lice.

Ostaci nekadašnjeg gradskog bedema protežu se cijelom južnom dužinom parcele stvarajući ujedno i njezinu južnu granicu. U većem dijelu tog poteza, počevši od zapadnog plašta kule Lotrščaka pa gotovo do zgrade Geofizičkog Zavoda, naslanjaju se na unutrašnje, sjeverno, lice bedema zidovi podruma bivše palače Helenbach i zidovi podruma bivšeg kapucinskog samostana. Oni asimiliraju zid bedema

¹ U okviru ovog izlaganja nisam se upuštao u opise svih pojedinih sondi niti u sve rezultate koji iz takve analize izlaze. Ograničio sam se samo na neke, po mojemu mišljenju, manje poznate rezultate. Svi rezultati tih istraživanja, nalaze se, uz priloženu dokumentaciju, unutar elaborata pod naslovom »Studija mogućnosti gradnje na prostoru između zgrada Geofizičkog zavoda i kule Lotrščaka« u Regionalnom Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

u podrumski prostor, namjenjujući mu ulogu južnog podrumskog zida. Posljedice takve asimilacije vidljive su na njegovom vanjskom i unutrašnjem licu. Otvaranjem južnih podrumskih otvora probijen je zid bedema te je time znatno oštećena njegova primarna struktura, a tokom vremena zid je bedema krpan i nadozidan neadekvatnim materijalom, te danas sadržava samo ostatke nekadašnje strukture. Bolje sačuvana struktura bedema uočena je u dijelu bedemskog zida koji se nalazi uz zgradu Geofizičkog zavoda. Na tom je mjestu kopano do ispod temelja bedema koji leži na sloju žute masne ilovače. Sačuvana visina zida na tom mjestu iznosi gotovo četiri metra. U gornjim dijelovima, do dubine od jednog metra, zid pokazuje elemente recentnije strukture, jer je u tom dijelu nadozidan. Ispod te dubine pa sve do temelja provlači se u tom dijelu bedema ista struktura zida građena od većeg, grubo lomljenog, kamena i većih kamenih oblutaka. U donjim dijelovima zida njegova južnog lica, koji leže ispod razine današnjeg šetališta, konstatirana je nešto masivnija kamena struktura sastavljena od većeg grubo lomljenog kamena, koja formira nešto širi temelj bedema. Usprkos činjenici da je i u toku svoje obrambene »karijere« gradski bedem doživljavao mnoge preinake i adaptacije, predstavlja ovaj potez gradskog bedema dio najranijeg gradskog kamenog obruča, položenog na sam južni rub gornjogradske platoa. Svojom linijom prati prirodnu izohipsu terena.

Izgled i građevna struktura podruma kapucinskog samostana i palače Helenbach poznati su još iz vremena rušenja zgrada 1941. godine. Prostori podrumskih prostorija uglavnom su zasuti i zatrpani građevnom šutom koja potječe od gornjih dijelova zgrade. Ispod razine poda podrumskih prostorija nalazi se također sloj građevne šute, koja leži na sloju paljevine. Daljim iskopom dolazi se do ilovače poput one na kojoj leži gradski bedem.

Od gornjeg ruba sačuvane visine gradskog bedema do razine poda podrumskih prostorija, visina zida iznosi gotovo 3 m. Uzimajući u obzir i visinu podloge na kojoj su podrumi građeni, dobiva se vrlo plitka dubina u kojoj leži temelj gradskog bedema. Ona ne dostiže niti metar visine. Po svemu sudeći temelj bedema nije ukopavan, već je samo nešto širom osnovom naslonjen na teren, to jest pravog temelja, u doslovnom smislu riječi, gradski bedem u ovom dijelu gradskog areala nije vjerojatno ni imao.

Druga grupa sondi iskolčena je uz istočni zid Geofizičkog zavoda, neke uz sam zid a neke odmaknute od zida. Imajući na umu živu građevinsku djelatnost raznih povijesnih razdoblja i na tom dijelu parcele, bilo je teško identificirati čitav niz temeljnih zidova koji su se tokom iskopa sondi pojavljivali. Primijenjena arheološka metodologija nije omogućavala praćenje zidova ili eventualno njihovo povezivanje u neke logične tlocrtnne cjeline. Kvaliteta nađenih zidova vrlo je slaba, a građeni su uglavnom kombinacijom kamena i opeke. Zidovi nađeni u prvim otkopnim slojevima pripadaju relativno recentnoj gradnji 19. stoljeća. Oni nađeni u dubljim slojevima pripadaju građevnim fazama gradnje kapucinskog samostana i crkvi sv. Marije. Na dva mjesta nađeni su ostaci ljudskih kostiju, izmiješani sa zemljom, ali izolirani u odnosu na cjelinu stratigrafske slike u sondi. Jedan takav nalaz nađen je unutar prostora koji zatvaraju tri zida, od kojih su dva okomito usmjerena na istočno pročelje Geofizičkog zavoda. Vjerujemo da se radi o ostacima kosturnice koja se nalazila uz crkvu sv. Marije.

Najstariji nalaz nađen u okviru ovih istraživanja potječe iz sonde locirane u području nekadašnjeg dvorišta palače Helenbach. Sonda je 17 metara udaljena od sjevernog lica gradskog bedema. Do dubine od jednog metra slojevi zemlje jako su izmiješani zbog čestog prekopavanja tog dijela terena. Situacija se nešto smiruje u dubljim dijelovima iskopa. Na dubini od 2 metra pronađen je ostatak neke drvene konstrukcije, koja leži na sloju ilovače, a sastoji se od dvije drvene grede horizontalno položene u smjeru sjever — jug i utorene, jedna s jedne a druga s druge strane drvenog stupa okomito zabijenog u zemlju. Otkrivena drvena konstrukcija mogla je pripadati ili drvenom zidu neke zgrade, nekoj solidnijoj drvenoj ogradi ili možda gradačkim palisadama. Nalaz pripada vremenu koje prethodi izgradnji kamenih bedema na Griču, ondje se nalazio već